

MUZEJ NEEVROPSKIH KULTUR V GORIČANAH

Prakse pridobivanja zunajevropskih zbirk, povezanih z gibanjem neuvrščeni

Tina Palaić

185

IZVLEČEK

Avtorica v prispevku osvetli jugoslovansko politiko neuvrščeniosti ter opredeli raznolike kontekste izmenjav in stikov, ki so prispevali k nastanku zunajevropskih muzejskih zbirk v tem času. Oriše nastanek in delovanje Muzeja neevropskih kultur v Goričanah, ki je bil ustanovljen leta 1964 kot dislocirana enota Slovenskega etnografskega muzeja, pri čemer analizira še zlasti prakse zbiranja zunajevropskih predmetov in zbirk. Pri tem ugotavlja, da sta bila nastanek in delovanje te enote muzeja povezana s takratno politiko in načeli gibanja neuvrščeni.

Ključne besede: Jugoslavija, gibanje neuvrščeni, Slovenski etnografski muzej, zunajevropske zbirke, zbiralna politika

ABSTRACT

The article throws light on the Yugoslav policy of non-alignment and describes the diverse contexts of exchange and contacts which contributed to the emergence of non-European museum collections during that time. It outlines the appearance and activities of the Museum of Non-European Cultures in Goričane, which was founded in 1964 as a branch of the Slovene Ethnographic Museum, analysing in particular the practices involved in the collection of non-European objects and collections. The article concludes that the foundation and activities of this museum branch were connected with the then policy and principles of the Non-Aligned Movement.

Key words: Yugoslavia, Non-Aligned Movement, Slovene Ethnographic Museum, non-European collections, collecting policy

Uvod

Delovanje etnografskih muzejev¹ je predvsem v zahodni Evropi že nekaj časa predmet številnih premislekov in kritik. Večinoma gre za muzeje, ki hranijo zunajevropske zbirke, njihovo osnovanje pa je bilo povezano predvsem s kolonialno politiko. Ne moremo zanikati, da je kolonialna preteklost s številnimi posledicami in trajnimi učinki v sedanjosti danes aktualna tema (Modest 2018:

¹ Nekateri muzeji, ki hranijo zunajevropske zbirke, so se preimenovali v muzeje svetovnih kultur, npr. Muzej sveta Dunaj, Nacionalni muzej svetovnih kultur v Amsterdamu in Nacionalni muzeji svetovne kulture v Stockholmu.

117), kar se odraža tudi v muzejskem delu. K razmislekom o spremembah muzejskega delovanja prispevajo vedno močnejše zahteve za vračanje muzejskih predmetov skupnostim ali državam, od koder ti izhajajo, kontinuirane kritike zastarelih in pogosto podcenjujočih praks predstavljanja drugih kultur ter spraševanja o tem, kdo ustvarja znanje v muzejih in čemu to znanje služi. Kritike so spodbudile oblikovanje sodobnejših muzejskih praks, ki temeljijo na vključevanju posameznikov in skupin, ki so nosilci dediščine, v muzejsko delo.

186

Slovenski etnografski muzej (SEM), ki zbira, raziskuje, hrani in predstavlja tako slovenske kot zunajevropske zbirke, se z etnografskimi muzeji v evropskih metropolah težko primerja. Ne samo, da hrani in razstavlja domače in tuje zbirke v okviru ene muzejske hiše, razlika je tudi v obsegu zbranih predmetov in v njihovem pomenu za svetovno skupnost.² Kljub temu pa so razmisleki o zgoraj navedenih prizadevanjih pomembni tudi za SEM, ki se z zbiranjem in predstavljanjem zunajevropskih zbirk nedvomno umešča med pomembne družbene prostore, v katerih potekajo srečevanja z neevropskimi kulturami na podlagi avtorsko zasnovanih razstav muzejskih kustosov ter z omogočanjem spoznavanja in izmenjave med različnimi posamezniki in družbenimi skupinami v okviru drugih muzejskih dejavnosti.

Za boljše razumevanje muzeološke misli in praks v zvezi z zunajevropskimi zbirkami v muzeju je treba poznati njegov zgodovinski razvoj in spreminjajoč se strokovni okvir, hkrati pa upoštevati tudi vpetost našega prostora v širši evropski kontekst. V nadaljevanju bom tako najprej podala kratek pregled zbiranja zunajevropskih predmetov in zbirk od nastanka Kranjskega deželnege muzeja leta 1821 do vzpostavitve Muzeja neevropskih kultur v dvorcu Goričane pri Medvodah, ki je nastal leta 1964 kot dislocirana enota SEM. Preden bom analizirala različne načine pridobivanja zunajevropskih predmetov in zbirk v Muzeju neevropskih kultur v Goričanah, bom osvetlila jugoslovansko politiko neuvrščenosti (1961–1991), ki je omogočila številne stike med SFR Jugoslavijo in drugimi državami članicami gibanja neuvrščenih, kar je med drugim pomembno prispevalo k nastanku novih muzejskih zbirk. V prispevku ugotavljam povezanost nastanka in delovanja Muzeja neevropskih kultur v Goričanah s takratno politiko in načeli gibanja neuvrščenih.

O zastavljeni temi bom razpravljala na podlagi analize arhivskega gradiva, do katerega sem dostopala v SEM,³ dostop do arhiva Pavle Štrukelj, kustosinje v Muzeju neevropskih kultur v Goričanah med letoma 1964 in 1990, pa mi je prijazno omogočila njena sorodnica gospa Marinka Oblak,⁴ ki to gradivo hrani. Obravnavala sem tudi objavljene tekste o muzeju in muzejski dejavnosti v Slovenskem etnografu (od 1950

² Zunajevropski predmeti v SEM se ne morejo primerjati na primer s kamnom iz Rosette, ki ga hrani Britanski muzej, kljub temu pa so nosilci informacij o svetovnih kulturah, razkrivajo pa še zlasti stike Slovencev z drugimi kulturami. To lahko pomembno pripomore k bolj poglobljenemu razumevanju svoje in drugih kultur ter krepitvi strpnosti in solidarnosti.

³ Za prijazno omogočanje dostopa do arhivskega gradiva se zahvaljujem zlasti Ralfu Čeplaku Mencinu, kustosu za Azijo, Avstralijo in Oceanijo v SEM, ter Mihi Špičku, dokumentalistu v SEM.

⁴ Za gostoljubje, potrpežljivost in vso pomoč se gospe Oblak iskreno zahvaljujem.

do 1990) in Etnologu (od 1991 do danes), kjer so objavljena poročila o delu muzeja, bibliografije sodelavk in sodelavcev muzeja, ocene razstav in razstavnih katalogov, prispevki ob obletnicah muzeja ter nekrologi, prav tako pa tudi prispevki kustosov o muzejskih zbirkah in njihova razmišljanja o muzejski dejavnosti. Prav tako sem opravila več polstrukturiranih intervjujev, med drugim s sedanjima kustosoma za zunajevropske zbirke v SEM, z nekdanjimi muzejskimi sodelavci ali tistimi, ki so bili strokovno vključeni v delovanje muzeja, ter drugimi strokovnjaki s področja raziskovanja neevropskih kultur.⁵

Kratek pregled zbiranja zunajevropskih predmetov v luči zgodovine SEM

Predzgodovina ter delovanje SEM po njegovi ustanovitvi leta 1923⁶ sta bila doslej predmet številnih razprav (Hudales 2003, 2005, 2008; Rogelj Škafar 1993, 2003, 2011). Te so tematizirale zlasti muzejske prakse, povezane z etnološkimi zbirkami s slovenskega etničnega ozemlja, ter opredelile konceptualni in institucionalni položaj etnologije v muzejih. V svojem delu *Slovenski muzeji in etnologija* Jože Hudales (2008) zapiše, da so se s preteklostjo muzejev in muzejske misli, še zlasti pa s kritično refleksijo muzejskih prizadevanj pri nas razmeroma malo ukvarjali. Sama ugotavljam, da ostajajo neraziskane in niso ovrednotene še zlasti okoliščine politik zbiranja in etnološke usmeritve pri predstavljanju in interpretiranju zunajevropskih zbirk v slovenskem prostoru po drugi svetovni vojni. Pridobivanju zunajevropskih zbirk v tem obdobju se bom natančneje posvetila kasneje.

187

Predzgodovina SEM

Ideja o zgodovinskem muzeju na Slovenskem je vzniknila v času razsvetljenstva. Izmed treh struj, ki so zagovarjale vsaka svojo usmeritev muzeja, je obveljal koncept deželnega muzeja. Kranjski deželni stanovi so leta 1821 ustanovili Kranjski deželni muzej, v katerem so predstavili zgodovino, statistiko, prirodoslovje, tehnologijo in fiziko dežele Kranjske. Etnološka tematika je bila zajeta v enem od podpoglavij zgodovine, kamor so uvrstili raziskovanje in zbiranje ljudskih pripovedi, pravljič, pesmi in opisov običajev na Kranjskem (Rogelj Škafar 1993: 5).

Že kmalu po ustanovitvi je muzej pridobil prve zunajevropske predmete. Leta 1837 jih je daroval misijonar Irenej Friderik Baraga, ki je pred tem služboval med severnoameriškimi staroselci Otawa na območju Dolnjega Michigana in Ojibwa ob Gornjem jezeru. Predmete sta darovala tudi misijonarja Franc Pirc in Ivan Čebul, ki sta prav tako delovala na tem območju (Terčelj 1998a: 268–269; gl. tudi Golob 1997). Zanimanje za tovrstne zbirke je izkazal prvi muzejski upravitelj Hochenwart, ki je leta 1833 preko sestre Amalije zaprosil misijonarja Barago za predmete staroselcev, med katerimi je ta deloval (Hudales 2003: 64).

⁵ Za njihov čas in konstruktivne misli se zahvaljujem Ralfu Čeplaku Mencinu, Marku Frelihu, Janezu Bogataju, Gorazdu Makaroviču, Mojci Račić, Marjanu Lobodi, Zori Slivnik, Mitju Sajetu, Ivanu Šprajcu, Mariji Mojei Terčelj in Blažu Telbanu.

⁶ Takrat je še deloval pod imenom Kraljevi etnografski muzej.

Slovinci pa so se prvič srečali z materialno zapuščino neke neevropske kulture leta 1850, ko je bila v Ljubljani pripravljena prva razstava afriških predmetov z območja današnjega Južnega Sudana. Predmete je pripeljal in v semenišču razstavil misijonar Ignacij Knoblehar. Njegov cilj je bil pridobiti finančna sredstva, nove sodelavce in opremo za nadaljnje misijonarske namene, za kar je uporabil tudi zbirko. Del razstavljenih predmetov je odpeljal na Dunaj, kjer je za podporo delovanju misijona prosil tudi cesarja Franca Jožefa I. (Frelih 2009: 8–9).

188

Pregled ostalih muzejskih pridobitev iz tega obdobja pokaže, da so posamezne predmete ali manjše zbirke darovali in v nekaterih primerih muzeju tudi prodali predvsem popotniki ali mornarji oziroma s temi ljudmi povezani posamezniki. Med darovalci so bili še slovenski diplomati v službi nekdanje avstrijske države ter nekaj zbiralcev, za katere poznamo samo njihova imena (Štrukelj 1991). Muzej se je tako polnil z naključnimi predmeti in o kakršnem koli sistematičnem zbiranju tovrstnega gradiva ne moremo govoriti. Hudales (2003: 64) meni, da lahko iz popisov novih pridobitev in poročil o delu Kranjskega deželnega muzeja sklepamo, da je muzej zbiranje etnografskih predmetov načrtoval in v skromnejšem obsegu tudi uresničeval vse od ustanovitve dalje. Prav Hochenwartova pobuda za pridobitev Baragovih predmetov kaže, da je že v tem obdobju obstajalo določeno zanimanje tudi za zunajevropske zbirke, vendar pa sta imela tako etnologija kot zunajevropske zbirke v muzeju podrejen položaj. Prva urejevalca muzeja, Hochenwart in Freyer, sta bila predvsem naravoslovca, ki sta 'neevropske' zbirke in področje predmetov 'ljudske kulture' razumela kot manj pomembno prvino v muzeju (Hudales 2003: 69). Ko je leta 1825 mesto kustosa muzeja prevzel Karl Dežman, je paradna veda postala arheologija, etnografski predmeti pa ponovno niso bili deležni posebne pozornosti (Rogelj Škafar 2011: 78).

V začetku 20. stoletja je etnografsko zbirko Kranjskega deželnega muzeja prevzel kustos arheolog Walter Šmid, nasledil pa ga je umetnostni zgodovinar Josip Mantuani. Oba je med vsemi etnološkimi temami in gradivom zanimala predvsem ljudska umetnost, v splošnem pa je narodopisje ohranilo podrejeno vlogo (Hudales 2003: 81–82).

Etnografski muzej od leta 1923 do konca druge svetovne vojne

Leta 1921 je bil na pobudo Nika Županiča, prvega akademsko izobraženega slovenskega etnologa in antropologa, ustanovljen Kraljevi etnografski inštitut v okviru Narodnega muzeja v Ljubljani. Le dve leti kasneje pa je Županiču pri oblasteh Kraljevine Jugoslavije uspelo dobiti privoljenje za ustanovitev Kraljevega etnografskega muzeja v Ljubljani. Županič je pomen muzeja videl v proučevanju in prikazu narodopisnega blaga, ki naj bi bilo najboljši izraz narodnega bistva (Rogelj Škafar 1993: 7).

Glavni strokovni in znanstveni delavec v muzeju je leta 1924 postal Stanko Vurnik, umetnostni zgodovinar (Promitzer 2003: 293–294), ki je prevzel 3502 predmeta etnografske zbirke v Narodni muzej preimenovanega Kranjskega deželnega muzeja. Ta zbirka je bila osnovni fond Kraljevega etnografskega muzeja.

Vurnik je ocenil, da je bil položaj etnografskega oddelka v Narodnem muzeju slab, delo pa nestrokovno (Rogelj Škafar 1993: 8). Ob koncu leta 1925 je muzej razpolagal s komaj 5000 iz Narodnega muzeja prevzetimi in inventariziranimi predmeti. Razvrščeni so bili v pet zbirk: narodnopisna zbirka iz Slovenije in ostale države; narodnopisna zbirka iz ostale Evrope; narodnopisna zbirka iz Amerike, Afrike in Azije; antropološka zbirka lobanj raznih pokolenj; strokovna knjižnica in zbirka fotografij (Promitzer 2003: 295). Razvidno je, da so bile zunajevropske zbirke že takrat uvrščene v posebno kategorijo.

Za primer pridobitve dodatnih razstavnih prostorov je Stanko Vurnik izdelal tudi koncept postavitve stalne razstave: 16 dvoran bi prikazovalo slovenske zbirke, dve dvorani pa bi bili namenjeni predmetom »eksotičnih narodov« (Rogelj Škafar 1993: 9), kar prav tako kaže na slabši položaj zunajevropskih zbirk v muzeju. Manjši pomen teh zbirk za muzejske delavce se kaže tudi v dejstvu, da je v tem času v muzej prišlo izjemno malo zunajevropskih zbirk. Darovalci se ne razlikujejo bistveno od dotedanjih. Poleg cerkvenega uslužbenca, diplomata in osebe, ki je kupila predmete od pomorščaka in jih nato darovala muzeju, lahko posebej izpostavimo zbirko predmetov ljudstva Bambuti z območja pragozda Ituri v Centralni Afriki, ki jih je Paul Schebesta, misijonar in antropolog, pridobil ob terenskem delu med letoma 1930 in 1935. Konec tridesetih let jih je podaril antropologu in teologu Lambertu Ehrlichu, ki jih je muzeju daroval leta 1941 (Štrukelj 1980/82: 133; več o zbirki v Frelih, Rovšnik in Koren 2017).

Stanko Vurnik je umrl leta 1932. Do leta 1937 je bilo mesto kustosa prazno, takrat je Vurnika nasledil umetnostni zgodovinar in zgodovinar France Kos (Promitzer 2003: 295). Niko Županič je muzej zapustil leta 1940 in postal prvi profesor etnologije in predstojnik na takrat ustanovljenem Oddelku za etnologijo ljubljanske Filozofske fakultete. Ravnateljevanje v muzeju je leta 1941 prevzel arheolog Rajko Ložar in ga vodil do 1945. Zaradi druge svetovne vojne se v muzeju ni opravljalo terenskih raziskav ali razmišljalo o razstavnih dejavnosti (Rogelj Škafar 1993: 9–10).

Etnografski muzej med letoma 1945 in 1962

Leta 1945 je ravnatelj Etnografskega muzeja postal Boris Orel. Ob oceni dotedanjega dela muzeja je svojim predhodnikom očital površno in pomanjkljivo inventariziranje muzejskih predmetov, površno pojmovanje etnografsko-muzejskega dela, pomanjkanje pregleda nad muzejskim fondom, nenačrtnost zbiralne politike in odvisnost od slučajnih nakupov in daril, kar je rezultiralo v nesorazmerjih v muzejskem fondu. Na osnovi te kritične analize je Orel zastavil sistematično muzejsko delo s kolektivnim terenskim delom v posameznih območjih Slovenije (Orel 1948; Hudales 2003: 59–60).

Na področju zunajevropskih zbirk so bile zagate podobne. V svojem komentarju teh zbirk je Orel ocenil, da je bilo v obdobju 1953/54 vseh tovrstnih predmetov v muzeju okoli 1200. Številka je bila približna, saj so nekateri inventarizirani, verjetno pa tudi neinventarizirani zunajevropski predmeti ostali v Narodnem muzeju, v Etnografskem

muzeju pa se je po njegovi osamosvojitvi nadaljevala praksa nepopolne in površne inventarizacije. Orel je potožil, da so izbrana poimenovanja predmetov dostikrat etnografsko neizvirna in celo napačna, hkrati pa so pri mnogih manjkali podatki o njihovi provenienci in funkciji. Zapisal je, da bi bilo te zbirke nujno reinventarizirati, temeljito preučiti in pripraviti strokovno ustrezne razstave. Rešitev obstoječe situacije je videl v zagotovitvi novih prostorov, kjer bi zbirke lahko razstavili, in zaposlitvi ustrezno usposobljenega kustosa, ki bi se posvetil temu področju (Orel 1953/54).

Naloge reinventarizacije, preučevanja in predstavljanja zunajevropskih zbirk je kmalu prevzela Pavla Štrukelj, ki se je v muzeju zaposlila s 1. junijem 1955 kot kustosinja-pripravnica.⁷ Štrukljeva je najprej študirala paleontologijo in geografijo (1948–1950), nato pa je diplomirala iz etnologije (1954) na Filozofski fakulteti v Ljubljani (Novak 2013). Po zaposlitvi v muzeju je najprej opravila tečaj za bibliotekarko (1955), leta 1957 pa je pridobila strokovni naziv kustosinje.⁸ Iz njenih poročil izhaja, da se je poleg dela bibliotekarke in terenskih raziskav bloškega smučanja že leta 1956 lotila reinventarizacije zunajevropskih zbirk in si zastavila cilj pripraviti občasno razstavo zunajevropskih zbirk. Za namene priprave te razstave je junija 1956 obiskala tudi Etnografski muzej v Zagrebu, kjer si je ogledala njihovo inventarno knjigo in preučila tamkajšnjo razstavo predmetov neevropskih ljudstev.⁹

Občasno razstavo zunajevropskih zbirk so v Etnografskem muzeju, ki je takrat imel svoje prostore v muzejski palači na Prešernovi, odprli jeseni 1956. Svoje misli je ob njej zapisal tudi antropolog Božo Škerlj (1957), ki je delo kustosinje razstave Pavle Štrukelj pozitivno ocenil. Ob tem je opozoril na fragmentarnost in nesistematičnost naključno pridobljenih zunajevropskih zbirk ter pozval k njihovemu dopolnjevanju z zamenjavo ali nakupom predmetov. Še najbolj ustrezne, a verjetno najmanj izvedljive, so se mu zdele lastne odprave v dežele zunaj Evrope. Predvsem pa bi bilo po Škerljevem mnenju treba pridobiti lastne prostore, kjer bi lahko ob hkratnem razstavljanju tako domačih kot zunajevropskih zbirk primerjalno pokazali, »koliko je domača kultura povezana z drugimi, koliko je samonikla in kje stoji v svetu tako pestrih kulturnih prizadevanj človeka« (1957: 214).

Pavla Štrukelj je med letoma 1957 in 1962 svoje zanimanje za zunajevropske zbirke še poglobila.¹⁰ V muzeju je bila zadolžena za delo bibliotekarke in vodnice (vodila je predvsem tuje goste), raziskovala je v okviru terenskih raziskav na Slovenskem,¹¹ prav tako pa objavljala najrazličnejše prispevke v strokovnih in poljudnih revijah (gl. Račić 2001). Poleg vsega tega je reinventarizirala

⁷ Pred tem je nekaj manj kot pet let delala kot knjigovodkinja v Čevljarski zadrugi v Ljubljani.

⁸ Personalni list Pavle Štrukelj, arhiv SEM.

⁹ Poročila Pavle Štrukelj o delu za leti 1955 in 1956, arhiv SEM.

¹⁰ V življenjepisu, ki ga je priložila prošnji za štipendijo Prešernovega sklada, je zapisala, da so jo neevropska ljudstva zanimala že v času študija. Pred zaposlitvijo v muzeju je leta 1954 en mesec preučevala to tematiko v Muzeju človeka v Parizu (Musée de l'Homme). (Arhiv Marinke Oblak)

¹¹ Poleg bloškega smučanja je raziskovala še perice v okolici Ljubljane ter razna področja materialne in duhovne kulture na območju Žužemberka, Cerkljskega jezera, Blok, Murske Sobote, Črnege vrha, Vojskega, Velikih Lašč, Ptuja, Šentruperta na Dolenjskem in Starega trga pri Ložu. Z romsko kulturo se je prvič srečala že leta 1959 v Murski Soboti, nato pa je z raziskovanjem te nadaljevala v Novem mestu (od 1960) in v Beli krajini (od 1962).

zunajevropske predmete, uredila depo teh predmetov, da so bili dostopni za študijske namene, in sprejela nove predmete oziroma zbirke.¹² O neevropskih ljudstvih in njihovi materialni kulturi se je ob delu ves čas izobraževala.¹³ Pri preučevanju in predstavljanju zunajevropskih zbirk je sodelovala s strokovnjaki v Jugoslaviji¹⁴ in v tujini¹⁵. V tem času je opravila tudi dve daljši raziskovanji na terenu. Leta 1958 je odpotovala na Dansko, kjer se je sodeč po poročilu o delu iz leta 1959 ukvarjala s preučevanjem njihovih načinov prepariranja tekstila, lesa in železa,¹⁶ v svojih življenjepisih ob prošnjah za dodelitev štipendij za raziskovanje v tujini pa je navajala, da je v Narodnem muzeju v Köbenhavnu raziskovala neevropska ljudstva in dansko kulturo.¹⁷ Leta 1962 pa je dobra dva meseca raziskovala poljedelsko orodje na Ferskih otokih¹⁸ (Štrukelj 1963/64). Muzej je v tem času sodeloval tudi pri razstavi vzhodnoazijskih umetnin v slovenskih zbirkah, ki je bila odprta v Moderni galeriji leta 1960 (Štrukelj 1959/60).

Po pregledu literature je razbrati, da v muzeju tudi v tem času niso sistematično zastavili zbiranja zunajevropskih zbirk. Pridobili so nekaj posameznih predmetov ali manjših zbirk, med večjimi pa lahko omenimo zbirko barona Antona Codellija (1946) (več v Freljih 2007), zbirko Herberta del Cotta (1957), zbirko Družbe svetega Petra Klaverja za afriške misijone (1949) (več v Freljih in Koren 2016) in zbirko Bengalskega misijona (1949). Zadnji dve zbirki je muzeju oddal Federalni zbirni center (Štrukelj 1980/82: 134, 145).

Leta 1964 je ustanovitev Muzeja neevropskih kultur v dvorcu Goričane pri Medvodah kot posebnega oddelka SEM prinesla razmah dejavnosti na področju zbiranja, preučevanja in predstavljanja zunajevropskih zbirk. Vodja muzeja je kot kustosinja za zunajevropske zbirke postala prav Pavla Štrukelj, ki se je s svojim dotedanjim delom na tem področju že izkazala. K vzpostavitvi muzeja je prispeval skupek več dejavnikov, med njimi tudi ugodna politična klima. V nadaljevanju predstavljam še zlasti intenzivne stike, sodelovanje in izmenjave med Jugoslavijo in drugimi članicami gibanja neuvrščениh, ki so prispevali k pridobivanju zunajevropskih zbirk v muzeju in intenziviranju razstavne dejavnosti, povezane z drugimi kulturami.

¹² Hermina Pavlovič, zbirka iz Avstralije; zapuščina Lea Poljanca in Hinka Keslerja, predmeti in fotografije iz Toga.

¹³ V arhivu, ki ga hrani Marinka Oblak, so obsežni zapiski iz strokovne literature, predvsem tuje. V tem obdobju si je ogledala tudi razstavo plastike iz Afrike in Oceanije v Zagrebu in se udeležila predavanja profesorja Gavazzija iz Zagreba o ljudstvih v Aziji. Leta 1961 je preživela slaba dva tedna na Dunaju, kjer je v knjižnicah in muzejih prebirala literaturo o neevropskih ljudstvih.

¹⁴ Leta 1959 je sodelovala s kustosinjo D. Petrovič iz Vojnega muzeja v Beogradu, kateri je pomagala določiti provenienco orožja neevropskih ljudstev iz njihove zbirke, leta 1962 pa je Vojnemu muzeju posodila predmete iz Afrike in Oceanije za občasno razstavo orožja.

¹⁵ Sodelovala je z dunajskim etnologom H. L. Diamondom, najverjetneje iz Etnološkega muzeja na Dunaju, ki ji je pomagal določiti provenienco in ostale podatke za »eksoične predmete«, kot jih je sama poimenovala.

¹⁶ Poročilo Pavle Štrukelj o delu 1959, arhiv SEM.

¹⁷ Arhiv Marinke Oblak.

¹⁸ Štrukljeva jih imenuje Farörski otoki.

Gibanje neuvrščениh

Gibanje neuvrščениh, ki je delovalo kot politična platforma številnih blokovsko neopredeljenih in po drugi svetovni vojni nastalih neodvisnih držav s kolonialno preteklostjo, Vijay Prashad (2007: xv, xviii) razlaga kot politični projekt, ki je nemočnim omogočil dialog z močnimi. Gibanje je bilo v zadnjem času predmet številnih raziskav in vrednotenj ter tudi razmislekov o njegovem pomenu za sedanji čas tako v tujini¹⁹ kot doma²⁰. O pričetkih oblikovanja ideje neuvrščенosti obstajajo različne razlage. Indijski politiki so trdili, da je Džavaharlal Nehru v Indijskem parlamentu že leta 1947 poudarjal ideje, ki so kasneje postale načela neuvrščенosti. Leta 1954 sta Nehru in kitajski premier Ču Enlaj sprejela pet načel sobivanja, imenovanih Pancha Shilau (obojestransko priznanje teritorialne celovitosti, nenapadanje, nevpletanje v notranje zadeve, enakost in skupno blagostanje, miroljubno sobivanje držav z različnimi družbenimi sistemi), ki so se sprva nanašala na razvoj kitajsko-indijskih odnosov, kasneje pa so postala temeljna načela gibanja neuvrščениh. Pomembni elementi gibanja so bila tudi vprašanja razoroževanja, dekolonizacije, priznavanja samoodločbe in pravice do lastnega razvoja, o katerih so se že leta 1954 pogovarjali predsedniki vlad Indije, Burme (danes Mjanmar), Indonezije, Cejlona (danes Šrilanka) in Pakistana (Jakovina 2011: 35–36). Konec tega leta se je teh pet predsednikov ponovno srečalo, tokrat v Bogorju v Indoneziji, razpravljali pa so o svetovnih dogodkih in načrtovanju konference v Bandungu prihodnje leto. To konferenco mnogi razumejo kot ključni dogodek v času hladne vojne, ki je omogočil nastanek gibanja neuvrščениh, pogosto pa jo interpretirajo tudi kot rezultat dolgotrajnih naporov globalne mreže protimperializma in protikolonializma, ki se je postopoma razvijala od zgodnjega 20. stoletja naprej. Evropska imperialistična ekspanzija je v kolonije prinesla industrijski kapitalizem, z urbanizacijo, izobraževanjem in postopnim odpiranjem uradniških in drugih služb za lokalno prebivalstvo pa je spodbudila rast domačega srednjega razreda, ki je omogočil vzpon nacionalističnih in radikalnih gibanj v kolonijah (Sena Utama 2016: 12–21). S tem je povezana tudi prva konferenca Lige proti imperializmu (1927), na kateri se je v Bruslju zbralo 175 delegatov iz komunističnih in socialističnih strank ter radikalnih nacionalističnih gibanj z vsega sveta. Z razširjanjem ideje o pravici 'temnejših narodov', da vladajo sami sebi, se je prav tam pričel oblikovati projekt 'tretjega sveta' (Prashad 2007: 16–22).

¹⁹ Mednarodni projekt *Socialism Goes Global: Cold War Connections between the Second and Third Worlds 1945–1991* (2014–2018). V okviru projekta je bila v Muzeju Jugoslavije v Beogradu pripravljena razstava *Tito v Afriki: Upodabljanje solidarnosti* (2017). Ob 55-letnici prve konference gibanja neuvrščениh je bila leta 2016 v Muzeju Jugoslavije ob razstavi *Nesvrstani – od Beograda do Beograda* organizirana konferenca *Neuvrščeni muzej*. V svoji doktorski disertaciji se je z zbiranjem in predstavljanjem zunajevropskih zbirk v Muzeju afriške umetnosti v Beogradu (ustanovljen 1977) ukvarjala Ana Sladojević (2014).

²⁰ V Muzeju sodobne umetnosti Metelkova je bila odprta razstava *Južna ozvezdja: Poetike neuvrščениh* (2019). Ob razstavi so pripravili mednarodno konferenco *Neuvrščena sodobnost*. Oboje je bilo del projekta *Nova mapiranja Evrope* (2018–2019). SEM je v okviru mednarodnega projekta SWICH pripravil razstavo *Afrika in Slovenija: Preplet ljudi in predmetov* (2017), ki je prikazala izbor zunajevropskih predmetov iz časa neuvrščениh in osebne predmete slovenskih Afričanov, ki so po študiju v Sloveniji ostali (Palačić in Rogelj Škafar 2017). Maja Lamberger Khatib (2010) je zagovarjala doktorsko disertacijo o Arabcih v Sloveniji, predvsem je obravnavala tiste, ki so prišli kot štipendisti v času SFRJ, Sara Arko (2016) o mednarodnem razvojnem sodelovanju v tem obdobju, Andrea Feher (2017) pa diplomsko delo o umetnikih iz držav Arabske lige na Mednarodnem grafičnem bienalu v Ljubljani.

H krepitvi opisanih idej in prizadevanj je prispevalo dogajanje po drugi svetovni vojni, ko je hladna vojna svet razmejila v dva bloka. Ustvarjene napetosti med komunističnim in kapitalističnim blokom, med velesilama Sovjetsko zvezo in Združenimi državami Amerike, se niso krepile le na evropskem kontinentu, temveč so se prenesle tudi v tretji svet. Obe sta tam hoteli uveljaviti svojo lastno verzijo modernizacije, kar sta podkrepili z ideologijo mesijanstva, ki je bila pomembna za njun vstop v Afriko in Azijo (Jakovina 2011: 24). Med konferenco v Bandungu leta 1955 in prvo konferenco gibanja neuvršenih 1961 v Beogradu pa se je zgodila še sueška kriza, Sovjetska zveza je napadla Madžarsko, naraščalo je tudi vojaško vmešavanje ZDA po svetu (Gupta 1992: 65). Mnoge novoustanovljene države so se znašle med blokoma in krhkost njihove suverenosti je bila zaradi teh dogodkov še očitnejša. Med njimi je bila tudi Jugoslavija, ki je 1948. leta po Stalinovi izključitvi Komunistične partije Jugoslavije iz Informbiroja, organizacije, ki je povezovala komunistične stranke v Evropi, zaradi mednarodne izolacije postala ranljivejša (Rubinstein 1970: 3). Resolucija Informbiroja je pokazala na potrebo po pogovoru z ostalimi državami in okrepila prepričanje, da je treba ideologije preseči vsaj zaradi pragmatičnosti (Jakovina 2011: 31). Jugoslavija se je pričela sprva obračati na Zahod, že leta 1954 pa so jugoslovanski voditelji pričeli intenzivneje razmišljati o odmiku od razdirajoče politike obeh velesil in povezovanju z blokovsko neopredeljenimi državami (Rajak 2014: 154; Rubinstein 1970: 21–22).

Jugoslovanski voditelj Josip Broz Tito je med letoma 1954 in 1961 obiskal mnogo afriških in azijskih držav, kjer je pokazal podporo zatiranim narodom in zagovarjal protikolonialno politiko. Jeffs (2007: 485–486) prav zato trdi, da je bila Jugoslavija del postkolonialne prakse od njenega samega začetka. Podpirala je osvobodilna gibanja v Maroku, Tuniziji, Alžiriji, Indokini in Podsaharski Afriki. K njenemu ugledu med deželami 'tretjega sveta' je vplivala tudi jugoslovanska teorija lastne poti socializma zunaj komunističnega bloka, čemur so v iskanju nove nacionalne identitete sledile mnoge države (Vučetić 2017: 13–19). Na prvem srečanju gibanja neuvršenih v Beogradu 1961 so predstavniki 25 držav izrazili nasprotovanje kolonializmu, rasizmu in kulturnemu imperializmu Zahoda, predvsem ameriškemu nadzorovanju tokov informacij in kulturnih dobrin (Gupta 1992: 65–66). Zagovarjali so načelo aktivne miroljubne koeksistence, uravnotežen ekonomski razvoj vseh držav in razoroževanje (Rubinstein 1970: 106–111).

Sodelovanja in izmenjave med SFR Jugoslavijo in drugimi neuvršenimi državami

S članstvom v gibanju neuvršenih je Jugoslavija sprva iskala predvsem politična zaveznitva, kmalu pa so se odprle tudi številne priložnosti za gospodarsko sodelovanje. S tem je bila povezana razvojna paradigma, ki ji je Jugoslavija sledila pri stikih s 'tretjim svetom'. Tito je vsaj v afriške države prihajal kot prijatelj in modernizator, ki bo manj razvitim državam od svoje prinesel napredek. Pomoč pri premagovanju nerazvitosti teh dežel pa je Jugoslaviji seveda prinašala tudi dobiček (Vučetić 2017: 27; podrobneje o tem v Brumen in Jeffs 2001). Med Jugoslavijo in drugimi državami članicami gibanja je potekalo tudi znanstveno-tehnično sodelovanje, ki so

ga opredeljevali meddržavni sporazumi, konvencije, protokoli in večletni programi. Vključevalo je angažiranje strokovnjakov, svetovalcev, raziskovalcev v obe smeri, znanstveno in strokovno usposabljanje ter izpopolnjevanje v Sloveniji, štipendiranje študija tujim študentom v Jugoslaviji in raznovrstne skupne projekte. Sodelovanje je potekalo na področjih zdravstva, šolstva, kmetijstva, gozdarstva, veterine, geologije, rudarstva, metalurgije in gradbeništva (Lamberger Khatib 2010: 102–103).

194

V gibanju so poseben pomen pripisovali kulturi. Poleg že omenjenega obsojanja kulturnega imperializma so poudarjali kulturno raznolikost, predmet razprav pa je postalo tudi razmerje med t. i. zahodno kulturo in drugimi kulturami (Piškur 2019: 15–16). Mnoge neuvrščene države, zlasti afriške, so umetnost in kulturo uporabljale kot politični instrument (Vučetić 2017: 30–32), kot emancipacijsko orodje, s katerim so povedale svojo zgodbo. Med drugim se je to izrazilo v številnih sodelovanjih in izmenjavah, ki so jih urejali programi kulturnega sodelovanja in kulturne konvencije (Merhar 2019: 44). Sporazumi so predvidevali sodelovanje slovenskih in tujih gledališč, opernih in filharmoničnih ansamblov, muzejev, galerij, knjižnic, arhivov ter društev umetnikov in kulturnih delavcev, vendar je zaradi finančnih težav organizatorjev bilo realiziranih manj dejavnosti, kot so jih načrtovali (Lamberger Khatib 2010: 107).

Mednarodni grafični bienale v Ljubljani je že od petdesetih let 20. stoletja gostil tuje umetnike, njihovo število se je še povečalo po prvi konferenci neuvrščenih držav leta 1961. Tudi v Umetnostnem paviljonu Slovenj Gradec (danes Koroška galerija likovnih umetnosti) so pod pokroviteljstvom ZN organizirali mednarodne razstave umetniških del. Neposredno pod okriljem gibanja neuvrščenih je bila leta 1984 v Titogradu (danes Podgorica, Črna gora) ustanovljena Galerija umetnosti neuvrščenih držav »Josip Broz Tito«, namenjena zbiranju in predstavljanju umetnosti in kultur neuvrščenih držav in držav v razvoju. Muzej revolucije jugoslovanskih narodov (danes Muzej Jugoslavije, Beograd) je hranil darila tujih politikov, med njimi tudi s potovanj v neuvrščene države (Piškur 2019: 17–19). Muzej neevropskih kultur v dvorcu Goričane, ki je kot dislocirana enota SEM deloval med 1964 in 2001, je bil prva ustanova v Jugoslaviji, namenjena zbiranju in predstavljanju samo zunajevropskih etnografskih zbirk, kjer so pripravljali lastne razstave in organizirali gostovanja tujih z neevropsko tematiko. Leta 1977 je bil v Beogradu ustanovljen Muzej afriške umetnosti (Frelih in Koren 2017: 11).

Ustanovitev Muzeja neevropskih kultur v dvorcu Goričane pri Medvodah

Leta 1963 je mesto direktorja Etnografskega muzeja prevzel Boris Kuhar, ki je takoj prepoznal prostorske, kadrovske in finančne težave muzeja (Kuhar 1963/64). Poleg drugih muzejskih depandans,²¹ ki jih je v času svojega direktorovanja uspel

²¹ Etnografski muzej je v času njegovega direktorovanja upravljal grad Podsmreka pri Višnji Gori, graščino Lisiče pri Škofljici, Jurčičevo rojstno hišo na Muljavi, Adamičevo hišo na Blatu pri Grosupljem in pridobil prostore za muzejski depo v Uršulinskem samostanu v Škofji Loki (Kuhar 2013: 320–321; Podelitev 2009: 152).

pridobiti, se je leta 1963 pojavila možnost prevzeti upravljanje dvorca Goričane pri Medvodah. Po njegovih besedah je to sovpadlo s pridobitvijo Skuškovske zbirke²² (Kuhar 2013: 321). Prevzem te zbirke je bil po mnenju enega od sogovornikov poglavitni razlog za iskanje novih prostorov za predstavljanje zunajevropskih zbirk. Zbirko je kustosinja Pavla Štrukelj z razstavo *Kulturno zgodovinska zbirka Kitajske* (1964) (Razstave 1980/82: 225) v Muzeju neevropskih kultur prvo postavila na ogled. Direktor Boris Kuhar je bil nedvomno dober menedžer, k uresničevanju njegovih ciljev pa je zagotovo prispevalo tudi njegovo sodelovanje s Kulturno skupnostjo Slovenije, ki je takrat financirala delovanje kulturnih ustanov, ter to, da je postal pomočnik ljubljanskega župana za kulturo.²³ Sam je povedal, da je bila ugodna tudi usmeritev zunanje politike Jugoslavije v povezovanje in sodelovanje z državami članicami gibanja neuvrščeni, saj je prav na račun gibanja lažje pridobil finančna sredstva: »V Goričanah – če nisi kaj mogel doseči, si rekel, to je za neuvrščene, in je šlo skoz.«²⁴ Verjetno je k temu, da je bil SEM v upravljanje dodeljen prav dvorec Goričane, prispeval tudi njegov pomen pri delovanju KPJ. Septembra 1934 je v osrednji dvorani dvorca potekala slovenska pokrajinska konferenca KPJ, katere se je udeležil tudi Tito, muzej pa je bil odprt prav ob njeni tridesetletnici. Kot obeležje temu dogajanju so v muzeju pripravili spominsko sobo pokrajinske konference KPJ za Slovenijo, obeležili pa so tudi četrto državno konferenco KPJ, ki je potekala decembra tega leta v Ljubljani (Prelovšek, Osjak in Štrukelj 1979: 11–12).

Sam dvorec je že z bogato zgodovino in dobro lokacijo privabljal goste,²⁵ ki so se tja pogosto odpravili na nedeljski izlet, bogati razstavna in obrazstavna dejavnost pa sta mnogim v času brez interneta in dokumentarnih filmov pomenili priložnost doživeti prve stike z drugimi kulturami. Kot je povedal Marjan Loboda, ki je bil v SEM zaposlen kot arhitekt med letoma 1966 in 1989, je bil ob prevzemu dvorec v slabem stanju. Pred tem so bila v njem stanovanja, zato so ga morali dodatno prenoviti za muzejske namene. Uredili so stranišča za obiskovalce, prenovili atrij in obnovili kapelo, poročila Pavle Štrukelj o delu pa kažejo, da so morali na dvorcu kontinuirano opravljati številna investicijska dela.

Boris Kuhar je poleg prostorskih pridobitev in zagotavljanja dodatnih finančnih sredstev tudi kadrovsko okrepil muzejsko ekipo (Kuhar 1967: 3; 2013: 321), vendar je za delo z zunajevropskimi zbirkami v Muzeju neevropskih kultur (p)ostala odgovorna le kustosinja Pavla Štrukelj. Nekateri sogovorniki menijo, da je bilo temu tako zaradi manjšega obsega teh predmetov, a kot je opozoril Ralf Čeplak Mencin (2015: 356), je

²² Gre za zbirko mornariškega oficirja Ivana Skuška ml., ki se je po večletnem bivanju v Pekingu z ženo Tsuneko Kavase, kasneje Marijo Skušek, leta 1920 vrnil v Ljubljano. S seboj je pripeljal dragocene kitajske predmete. Vso zbirko je z volilom zapustil Sloveniji, formalno pa je prešla v last Narodnega muzeja leta 1950. Sprva je bila zbirka v Skuškovem stanovanju, Tsuneko pa je postala honorarna kustosinja z dosmrtno rento. Po njeni smrti leta 1963 je zbirko preselil in jo deloma razstavil najprej Narodni muzej, ki pa ni imel zadosti prostora. Leta 1964 jo je predal SEM, ki je v tistem času pridobil baročni dvorec Goričane pri Medvodah (Čeplak Mencin 2012: 98–117).

²³ Pogovor z Borisom Kuharjem 21. 3. 2018 ob razstavi *Afrika in Slovenija: Preplet ljudi in predmetov*, AV zapis hrani Kustodiat za etnografski film SEM.

²⁴ Gl. op. 23.

²⁵ Na te prednosti dvorca so me opozorili tudi nekateri sogovorniki, medtem ko nekateri baročnega dvorca niso videli kot primeren prostor za predstavljanje zunajevropskih zbirk.

bila Štrukljeva prav zato tako »afrikanistka, amerikanistka, sinologinja, japonologinja in še marsikaj«, kar je ob obilici dela, ki ga je imela v muzeju, onemogočilo sistematičen razvoj tega področja (Čeplak Mencin 2003: 224).²⁶

196

Dokumenta Muzej Goričane – Načrt usmeritve razvoja 1981–1985 (b. n. l.) in Center za neevropske kulture Goričane (1983)²⁷ kažeta, da so v začetku osemdesetih let intenzivno razmišljali in oblikovali predloge za prenovo Muzeja neevropskih kultur v Goričanah v vsebinskem, kadrovskem in prostorskem smislu. Avtorji dokumenta v razmislekih o dopolnitvah obstoječih zbirk opredeljujejo tista področja življenja, ki v teh zbirkah s predmeti dotlej niso bila zastopana. V prvem dokumentu so poudarili, da je delo muzeja usmerjeno predvsem na »prikaz kulturnih dediščin neuvrščenih dežel«, in zato zagovarjajo dopolnjevanje zbirk in preučevanje kultur teh dežel. Podrobneje navedejo dotedanje dopolnitve zbirk, preučene zbirke in obdelane tematike, seznam razstav in katalogov (začenjajo z razstavo Pavle Štrukelj Izvenevropske zbirke v SEM (1956)) ter objavljenih člankov in razstav. V dokumentu poudarijo raziskovalno delo, ki ima »namen čim bolj povečati in razvijati kulturne odnose s temi [neuvrščenimi] deželami, razvijati povezavo primerjalnih raziskav tovrstnega etnološkega dela, pospeševati obojestransko spoznavanje strokovnjakov, posredovati lastne muzejske izkušnje strokovnjakom teh dežel in seznanjati naše ljudi s kulturnimi dediščinami neuvrščenega sveta«. V skladu z opredeljenim namenom predlagajo spremembo naziva muzeja iz Muzej neevropskih kultur v Muzejski center kultur neuvrščenih. Dodatne prostore so predvideli v gospodarskem posloju ob dvorcu, prav tako pa so opredelili zahteve po kadrovske okrepitvi. Vsak kontinent naj bi imel svojega raziskovalca, tako so predvideli zaposlitev treh dodatnih etnologov, opredelili pa so še potrebe po dodatnih pedagogu, dokumentalistu, čuvaju in administratorju.²⁸ Načrt se žal ni uresničil.

Po sesutju stropa leta 1988 so se pričela intenzivnejša obnovitvena dela (1989), ki sta jih kot investicijsko vzdrževanje financirali takratna Kulturna skupnost Slovenije in Ljubljanska kulturna skupnost. Zamenjali so ostrešje, hkrati pa ojačali tudi temelje dvorca, ki jih je spodkopavala podzemna voda. Prenova dvorca, ki je potekala dobrih deset let, je bila po mnenju takratnega kustosa Ralfa Čeplaka Mencina ves čas stihijska. Dvorec je bil za javnost zaprt, zunajevropske zbirke pa so razstavljali v prostorih nastajajoče muzejske razstavne palače na Metelkovi,²⁹ po podatkih Ralfa Čeplaka Mencina pa tudi drugod, npr. v Gledališkem muzeju, Narodni in univerzitetni knjižnici itd.

Ralf Čeplak Mencin je pripravil podroben načrt prenove muzeja tako v prostorskem, kadrovskem kot vsebinskem smislu (Čeplak Mencin 1991a, 1991b, 1995), leta 1996

²⁶ Kadrovska podhranjenost področja se vleče vse do danes. Leta 1983 se je Pavli Štrukelj pridružil Ivan Šprajc, ki je 1985 pridobil štipendijo za študij v Mehiki, po vrnitvi pa je nadaljeval z delom v muzeju in tam ostal do leta 1990. Po upokojitvi Pavle Štrukelj leta 1990 jo je nadomestil Ralf Čeplak Mencin, leta 1996 se mu je pridružila Mojca Marija Terčelj, ki jo je leta 2004 nadomestil Marko Frelih. Tako sta trenutno v muzeju zaposlena dva kustosa za zunajevropske zbirke, Ralf Čeplak Mencin in Marko Frelih.

²⁷ Oba dokumenta sta brez navedbe avtorja, hrani ju arhiv SEM.

²⁸ V obeh dokumentih so kadrovske potrebe nekoliko drugače opredeljene.

²⁹ Razstavi kustosinje Marije Mojce Terčelj *Kabinet čudes?* (Terčelj 1997) in *Iz dežele sončnega sijaja in mesečevih senc* (Terčelj 1998b) ter razstava *Okna zbirke: Pogled v muzejski thesaurus* iz 1997, ki je poleg slovenskih prikazala tudi zunajevropske predmete (Habine 1997).

pa je ob predlogu SEM za ukinitve muzeja zagovarjal njegovo preoblikovanje v Muzej azijskih in afriških kultur, »torej v specializiran muzej, katerega težišče bodo razstave, raziskave in informacijski center o azijskih in afriških kulturah« (Čeplak Mencin 1996: 3). Leta 2001 je Muzejski svet SEM sprejel sklep o ukinitvi Muzeja neevropskih kultur ter preselitvi zunajevropskih zbirk v takratne depoje SEM v Škofjo Loko (Kogej Rus 2002: 351). Zunajevropske zbirke so danes razstavljene v razstavni palači SEM na Metelkovi ulici v Ljubljani v sklopu obeh stalnih razstav (gl. Čeplak Mencin, Terčelj in Frelih 2008: 145–180; Frelih, Koprivec in Zidarič 2013: 105–112).

Pridobivanje zunajevropskih zbirk v Muzeju neevropskih kultur

197

Na novo ustanovljeni Muzej neevropskih kultur v Goričanah je kot dislocirana enota SEM prevzel že zbrane zunajevropske zbirke, na njegovo nadaljnjo zbiralno politiko pa je v veliki meri vplivalo članstvo SFR Jugoslavije v gibanju neuvrščenih. Po razglasitvi neodvisnosti leta 1991 Slovenija ni bila več članica gibanja neuvrščenih, je pa nekdanje članstvo pustilo svoje sledi v zbiralni politiki Muzeja neevropskih kultur do njegove ukinitve leta 2001 in po pridružitvi tudi v zbiralni politiki SEM kot matični ustanovi.³⁰ V nadaljevanju bom predstavila zbirke in prevladujoče načine pridobivanja zbirk,³¹ ki jih je Muzej neevropskih kultur pridobil v času svojega delovanja (1964–2001).

Zbirke kot rezultat terenskega dela muzejskih kustosov

Iz Muzeja neevropskih kultur v Goričanah sta predmete na terenu zunaj Evrope zbirala tedanji direktor SEM Boris Kuhar in kustosinja za neevropske kulture Pavla Štrukelj. Borisa Kuharja so privlačile še zlasti afriške države, kjer se je udeležil festivalov in posvetov,³² snemal filme, se srečal s slovenskimi strokovnjaki na delu v tujini³³ in organiziral ter vodil potovanja v Kenijo za Prijatelje SEM.³⁴ Poleg tega je dva meseca preživel v Keniji, kjer je za kenijsko vlado pripravil

³⁰ SEM je po letu 2001 pridobil več zbirk slovenskih zbiralcev, ki so nastale v času, ko je bila SFR Jugoslavija del gibanja neuvrščenih.

³¹ Nekaj posameznih predmetov je v muzej prišlo tudi po drugih poteh, vendar jih zaradi maloštevilnosti ne navajam posebej.

³² Npr. Svetovni festival črnske umetnosti v Dakarju 1966, kjer se mu je pridružila tudi Pavla Štrukelj (Pogovor z Borisom Kuharjem 21. 3. 2018 ob razstavi *Afrika in Slovenija: Preplet ljudi in predmetov*, AV zapis hrani Kustodiat za etnografski film, SEM).

³³ Posebej omenja Antona Petkovska, ki je vodil podjetje Slovenia Bois v Centralnoafriški republiki, katerega je navdušil in usmerjal pri zbiranju predmetov (Pogovor z Borisom Kuharjem 21. 3. 2018 ob razstavi *Afrika in Slovenija: Preplet ljudi in predmetov*, AV zapis hrani Kustodiat za etnografski film, SEM).

³⁴ V arhivu SEM hranijo vabilo na potovanje v Kenijo, ki je trajalo sedem dni, poleg obiska Nacionalnega parka in srečanja z domačini dveh skupnosti pa je predvideval tudi lovski safari (Potovanje v Kenijo). Po Kuharjevih besedah naj bi potovanje v Kenijo uspešno izpeljal šest- do sedemkrat (Pogovor z Borisom Kuharjem 21. 3. 2018 ob razstavi *Afrika in Slovenija: Preplet ljudi in predmetov*, AV zapis hrani Kustodiat za etnografski film, SEM, ter pogovor z Borisom Kuharjem 16. 7. 2015 ob dogodku Afriški filmski večer z dr. Borisom Kuharjem v Muzeju Velenje, ki ga je vodil kustos Blaž Verbič; AV zapis hrani Muzej Velenje).

raziskavo o vključitvi kulturnih dobrin v turistično ponudbo Kenije, v Somaliji pa je sodeloval pri projektu ustanovitve Narodnega muzeja.³⁵ S svojih poti je prinašal predmete in mnoge podaril ali prodal muzeju med letoma 1971 in 1978. Gre za glasbilo, ki ga je daroval leta 1971 (ni znano, kdaj je predmet pridobil); maske, lesene skulpture in orodje rezbarjev, ki jih je zbral v Keniji leta 1970 in muzeju prodal 1977; glasbila, slike in uporabne predmete, ki jih je zbral v Keniji in Somaliji v letih 1971, 1972 in 1975, muzeju pa daroval 1977 in 1978; leta 1977 ali 1978 (v virih sta navedena oba podatka) je muzeju podaril dve glasbili iz Tunizije; tri uporabne predmete iz Somalije je muzeju daroval leta 1975 (Štrukelj 1980/82: 136–137; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965³⁶).

198

Pavla Štrukelj si je prizadevala za pridobitev financiranja daljšega terenskega dela zunaj Evrope že pred ustanovitvijo Muzeja neevropskih kultur v Goričanah. Leta 1961 je na Prešernov sklad naslovila prošnjo za dodelitev šestmesečne štipendije za raziskovanje »črnske umetnosti« v mestu Lomé v Togu. V utemeljitvi prošnje je zapisala, da bi se glede na prisotnost afriških zbirk v muzeju rada specializirala za umetnost zahodne Afrike, za kar bi morala potovati v te kraje in se seznaniti z domačini, ustvarjalci te umetnosti. Prav tako je leta 1966 zaprosila za šestmesečno znanstveno-raziskovalno štipendijo Fulbrightovega programa in navedla, da želi v ZDA raziskovati etnološke značilnosti severnoameriških staroselcev Ojibwa in Ottawa ter umetnost različnih skupin staroselcev. Nobena njena prošnja ni bila uspešno obravnavana.³⁷

S terenskega dela, ki ga je na Ferskih otokih opravila v letu 1962, je pet let kasneje muzeju prodala orodje, uporabne predmete, igro in igrače, kos tkanine za fersko nošo ter dva para ženskih čevljev. Leta 1969 je muzeju podarila japonske sandale, ki jih je najbrž pridobila leto prej, ko se je udeležila VIII. Mednarodnega kongresa etnoloških in antropoloških znanosti, ki je potekal v Tokiu in Kjotu. Leta 1970 je muzeju podarila pleteno košaro, ki naj bi bila po podatkih Nakupne knjige izvenevropskih predmetov SEM 1965 izdelana leta 1966 [!], a po njenih poročilih o delu lahko sklepamo, da je predmet pridobila, ko je tri tedne v juliju 1965 na Danskem in Norveškem obiskovala muzeje in raziskovala na terenu. Najverjetneje je takrat pridobila tudi laponske čevlje iz jelenove kože, ki jih je muzeju podarila leta 1971. Leta 1970 je pridobila in muzeju podarila nakit iz Kenije. Najverjetneje ga je pridobila na potovanju, ki ga je tistega leta organiziral Boris Kuhar. Štrukljeva je precej potovala in se udeleževala različnih konferenc in srečanj etnologov in antropologov po vsem svetu³⁸, vendar podatkov o drugih njenih predmetih v muzeju nisem zasledila (Štrukelj 1980/82: 155–156; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965³⁹).

³⁵ Intervju z Borisom Kuharjem, ki ga je na njegovem domu opravila Nadja Valentinčič Furlan leta 2011. AV zapis hrani Kustodiat za etnografski film SEM. Gl. tudi pogovor z Borisom Kuharjem 16. 7. 2015 ob dogodku Afriški filmski večer z dr. Borisom Kuharjem v Muzeju Velenje, ki ga je vodil kustos Blaž Verbič; AV zapis hrani Muzej Velenje.

³⁶ Arhiv SEM. V Nakupni knjigi so vodeni predmeti, ki so prišli v muzej od 18. 9. 1965 do 1. 6. 1986.

³⁷ Arhiv Marinke Oblak.

³⁸ Glej opombo št. 35.

³⁹ Arhiv SEM.

Zunajevropske zbirke v muzeju kot rezultat sodelovanja s slovenskimi zbiratelji

Zbirke iz Azije, Avstralije in Oceanije

Zbirka zakoncev Bebler: Vera in Aleš Bebler sta v Indoneziji živela med letoma 1961 in 1963, kjer je Aleš Bebler deloval kot veleposlanik. Načrtno sta zbirala tkanine, bodala (krisi), ki sodijo k moški noši na Javi in Baliju, senčne in lesene lutke ter maske. V njuni zbirki so tudi glasbila, polikromna plastika hinduističnih božanstev in hišni okrasni elementi. Vseh predmetov je 249 (Terčelj 1998b: 5; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁴⁰). Štrukljeva (1980/82: 148) je zapisala, da sta predmete muzeju podarila leta 1964, v katalogu Terčeljeve (1998b: 5) pa je avtorica navedla, da je bila zbirka muzeju izročena z darilno pogodbo 19. 11. 1970.

199

Zbirka Franceta Kosa: Kos je od leta 1959 do 1962 deloval kot jugoslovanski veleposlanik na Japonskem. Pred drugo svetovno vojno je bil zaposlen v SEM kot kustos. Po stroki je bil etnolog in umetnostni zgodovinar ter je v letih službovanja na Japonskem kot ljubitelj in poznavalec odkupil in zbral obsežno zbirko japonskih slik, grafik in keramike ter porcelana. Zbirko 27 slik na svili in papirju, dva zvitka (10,12 in 3,97 m dolga papirnata zvitka, ki prikazujeta risani zgodbi) in album z dvajsetimi risbami na riževem papirju je muzej odkupil leta 2000.⁴¹

Kitajsko⁴² in indonezijsko zbirko so dopolnjevale donacije ali nakupi posameznih predmetov, muzej pa je pridobil še posamezne predmete ali manjše skupine predmetov iz Japonske, Severne Koreje, Indije, Tajske, Šrilanke, Nove Gvineje in Nepala (Štrukelj 1980/82: 142–152; prim. Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁴³).

Zbirke iz Severne in Južne Amerike

Zbirka Angela Hrovatina: leta 1961 je predsednik slovenskega društva Zarja v Buenos Airesu Angel Hrovatin obiskal domovino in s seboj prinesel predmete argentinskih staroselcev Diaguitas in Huarpes. Po posvetovanju z Izselsko matico v Ljubljani je 25 predmetov podaril muzeju. Gre predvsem za orodje in uporabne predmete (Štrukelj 1980/82: 155; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁴⁴).

Zbirka Andreja Štritofa: leta 1970 je izseljenec Andrej Štritof iz Kanade podaril manjšo zbirko predmetov, ki so pripadali severnoameriškim staroselcem v Hamiltonovem rezervatu. Zbirka obsega sodobna oblačila, obutev, nakit in uporabni predmet ter orožje (Štrukelj 1980/82: 153; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁴⁵).

⁴⁰ Arhiv SEM.

⁴¹ Dopolnitev Ralfa Čeplaka Mencina; informacije o zbirki tudi na: <<https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/kosova-zbirka-japonske-umetnosti>>.

⁴² Gre za Skuškoovo zbirko, ki pa je v tem delu ne obravnavam, saj je bila zbrana v prvi polovici 20. stoletja.

⁴³ Arhiv SEM.

⁴⁴ Arhiv SEM.

⁴⁵ Arhiv SEM.

Zbirka Vere in Ignaca Goloba: leta 1978 sta Vera in Ignac Golob muzeju podarila predmete iz Mehike, ki sta jih zbrala v letih od 1974 do 1977, ko je bil Ignac Golob v Mehiki veleposlanik. Zbirka šteje 85 predmetov, vključuje pa predmete klasične in sodobne mehiške umetnosti (Štrukelj 1980/82: 154).

Muzej je pridobil še posamezne predmete ali manjše zbirke severnoameriških staroselcev ter predmete iz Venezuele in Bolivije (Štrukelj 1980/82: 153,155; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁴⁶).

Zbirke iz Afrike

200

Zbirka bratov Lestan: muzej je leta 1967 odkupil 80 dokumentarnih fotografij iz Afrike, ki sta jih posnela brata Lestan iz Mirne pri Gorici. Poleg tega sta podarila eno posodo – kalebaso z vrezanim ornamentom in pobarvano leseno glavo. Oba predmeta sta verjetno iz Etiopije (Štrukelj 1980/82: 135; prim. Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁴⁷).

Zbirka Antona Petkovška: Petkovšek je leta 1968 postal častni konzul za Centralnoafriško republiko, kasneje tudi direktor predstavništva Ljubljanske banke v Abidžanu na Slonokoščeni obali, vodil je tudi podjetje Slovenia Bois v Centralnoafriški republiki. Na svojih potovanjih od Malija, Nigra in Burkina Fasa do Slonokoščene obale in Gane ter Gabona in Kameruna je zbral več kot 400 predmetov, ki jih je sprva nameraval razstaviti v muzeju afriške umetnosti, ki ga je želel ustanoviti v Logatcu. Sodelovanje s takratnim direktorjem SEM Borisom Kuharjem in kustosinjo Pavlo Štrukelj ga je vodilo v odločitev, da predmete prepusti SEM. Muzej je njegovo zbirko odkupil leta 1991 (Frelj in Koren 2017: 15).

Muzej je pridobil tudi posamezne predmete iz Alžirije in Slonokoščene obale (Štrukelj 1980/82: 135; prim. Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁴⁸).

Zbirke kot rezultat sodelovanja s tujimi študenti

Ves čas delovanja Pavle Štrukelj je v muzeju potekalo sodelovanje s tujimi študenti, ki so prišli iz neuvrčenih dežel v Ljubljano študirat. Iz njenih poročil o delu je razvidno, da je z njimi sodelovala z namenom pridobivanja dodatnih podatkov o predmetih, priprave in izvedbe obrazstavnih dogodkov ter za namene televizijskih oddaj,⁴⁹ zaradi sodelovanja z organizacijami teh študentov⁵⁰ (še zlasti

⁴⁶ Arhiv SEM.

⁴⁷ Arhiv SEM.

⁴⁸ Arhiv SEM.

⁴⁹ Arhiv RTV Slovenija hrani precej posnetkov iz Goričan, na katerih si je mogoče ogledati odprtja razstav ali pogovore s Pavlo Štrukelj ali Borisom Kuharjem o muzejskih razstavah. Na enem od posnetkov indijska študentka Kokila Gosalia demonstrira način oblačenja sarija in razloži pomen tega oblačila (KF12447/1). Drugi posnetek ponudi najprej glasbeno točko Afričanov, nato pa afriški študentje komentirajo posamezne elemente razstave (afriške pričeske, nakit in obleko, tetoviranje) (KF11638).

⁵⁰ Leta 1978 je na primer Zvezi afriških študentov posodila afriške predmete za razstavo v študentskem naselju, ki so jo pripravili ob praznovanju afriškega dneva.

Zveze afriških študentov, ki je bila ustanovljena 1969), izposojanja predmetov za razstave in pridobivanja novih muzejskih predmetov. Muzeju so predmete prodali ali podarili indonezijski študent Didi Soehadi (rezljani skulpturi iz slonove kosti, tkanine), ganska študenta Asamoa - Tutu Austin (glasbilo, oblačilo, z usnjem prevlečeno palico in nož v usnjeni nožnici) in Teinmote Akakpo (oblačilo kente) ter indijski študent Gosalia Jayant in njegova žena Kokila Gosalia (sariji, vezanine, pastirska noša in druga oblačila ter tkanine, čevlji, nakit, skrinjica za nakit, glasbila, miniaturna zibelka, razne skulpture, kipci in tempeljski predmeti, lutke in slika na papir) (Štrukelj 1980/82: 135–136, 145–147, 150; prim. Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965).⁵¹

Predmeti umetnikov iz neuvrščenih držav

201

Leta 1981 je Alberto Chissano, kipar iz Mozambika, ustvarjal na XIV. Taboru likovnih samorastnikov Jugoslavije v Trebnjem. V Slovenijo je prišel na povabilo veleposlanika Željka Jegliča. Na taboru je Chissano iz lesa naredil kip, ki mu je dal naslov *Prijateljstvo*. Med njegovim bivanjem v Sloveniji je muzej kupil tri Chissanove lesene kipe (Frelih in Koren 2017: 23; Štrukelj 1980/82: 137; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁵²).

Leta 1985 je v Muzeju neevropskih kultur gostovala razstava *Sodobna uporabna umetnost Mongolije*. Kot obrazstavni dogodek je bilo organizirano predavanje o Mongoliji umetnika Luvsanšaravina Namhajcerena iz Ulan Batorja iz Mongolije. Muzej je od njega kupil bakren pladenj, čajno skodelico, knjigo o mongolskih skulpturah in dve figuri iz žada in kamna (Poročilo Pavle Štrukelj o delu 1985; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁵³).

V Narodni galeriji je leta 1986 gostovala razstava japonskih grafik. Muzej je kupil tri grafike umetnika Tokichija Sakaija (Poročilo Pavle Štrukelj o delu 1986;⁵⁴ Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁵⁵).

Donacije Predsedstva SFR Jugoslavije in tujih ambasad v Jugoslaviji

Indonezijska ambasada v Beogradu je muzeju darovala več predmetov: model hiše Toradja iz Sulavezija, dve glasbili in dve lutki plesalca s podobama Rame in Site, ki jih je prinesel ambasador Indonezije v Beogradu Ahmad Kemaal Idris

⁵¹ Na tem mestu omenjam še osebi, ki se pojavita v obeh glavnih virih (Štrukelj 1980/82: 144, 146 in Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965 (Arhiv SEM)), a mi ni uspelo določiti njenega statusa. Gre za Namito/Nomito Vishwanath iz Biharja v Indiji, ki je muzeju prodala svilen poročni sari in spodnje krilo. Trebušasto vazo iz zelenega porcelana, vezeno sliko in dve šatulji iz laka, okrašeni z biserno matico, pa je muzeju podaril Kim Guang Čol iz Severne Koreje. Muzeju je prodal šatuljo iz laka, okrašeno z biserno matico, vezeno sliko, vazo, ki sodi v vrsto belega porcelana in dva pletena podstavka. Najverjetneje gre za predmete, ki so ostali po razstavi *Umetnost DLR Koreje* (gl. Poročilo Pavle Štrukelj o delu 1984, arhiv Marinke Oblak).

⁵² Arhiv SEM.

⁵³ Arhiv SEM.

⁵⁴ Arhiv Marinke Oblak.

⁵⁵ Arhiv SEM.

(1976), dve leseni skulpturi (1979), sliko na platno (1980), šest marionetnih lutk – wajang golek, dva primerka modernega oblikovanja batika, pet miniaturnih lutk wajang golek in dvanajst senčnih lutk (1979–1981). Ambasador Jono Hatmodjo je leta 1986 muzeju daroval javansko moško nošo in umetniško sliko batika (Štrukelj 1980/82: 150; Poročilo Pavle Štrukelj o delu 1986⁵⁶; Nakupna knjiga izvenevropskih predmetov SEM 1965⁵⁷).

Leta 1982 je Predsedstvo Jugoslavije muzeju izročilo pet zlatnikov, vdelenih v srebro, dar generalnega direktorja banke Rafaela Gama Duijano iz Bogote v Kolumbiji. Druga zbirka petih zlatnikov je dar predsednika Kolumbije Julia Césarja Turbaya Ayale. Prav tega leta je muzej od Predsedstva Jugoslavije prejel še moško ljudsko nošo iz Libije (tri kose), darilo libijskega polkovnika Omarja Moamerja el Gadafija, moško oblačilo kente iz Gane, dar ganskega predsednika Hilla Limanna, ter črno ogrinjalo s svilenimi resami in bogato vezeno šatuljo za nakit, okrašeno z biserno matico, dragoceno ogrlico in plaketo, ki kaže zemljevid Palestine, ki jih je Predsedstvu Jugoslavije daroval Ibrahim El-Khatib – PLO⁵⁸. Torbico iz želvovine je Predsedstvu podaril predsednik Šrilanke Ranasinghe Premadaso (Štrukelj 1980/82: 138, 148, 155).

Leta 1983 je muzej pridobil še črno ogrinjalo s kapuco in z zlatim okrasjem na prsih, dar alžirskega predsednika Chadlija Bendjedida, ogrinjalo iz črne tenke tkanine, vezene z zlato nitjo, dar Šejka Jaber Al-Ahmad Al-Sabaha, emirja Kuvajta, leseno skulpturo lovca, dar malijskega predsednika Mousse Traoréja, in leseno žensko skulpturo ter dve maski, dar gabonskega predsednika Omara Bonga (Štrukelj 1980/82: 138).

V Poročilu o delu 1984⁵⁹ je Pavla Štrukelj zapisala, da je predmete z državnih obiskov po Afriki, Južni Ameriki, Šrilanki in Bližnjem vzhodu muzeju daroval Boris Kraigher. V to dvomim, saj je Boris Kraigher umrl že leta 1967, v arhivu muzeja pa sem našla opise predmetov, ki jih je daroval Sergej Kraigher. Sklepam, da je zamenjala imeni darovalcev.

Leta 1987 je japonska ambasada iz Beograda darovala japonsko lutko kimekomi in paravan z vezenino.⁶⁰

Sklepne ugotovitve

Kustosi Kranjskega deželnega muzeja so se že kmalu po njegovi ustanovitvi začeli zanimati za zunajevropske zbirke. Na to kaže Hochenwartova pobuda za pridobitev Baragove zbirke v tridesetih letih 19. stoletja. Vse od takrat pa do ustanovitve Muzeja neevropskih kultur v Goričanah so zunajevropske zbirke v muzej prihajale naključno, muzejski delavci pa niso opravljali terenskih

⁵⁶ Arhiv Marinke Oblak.

⁵⁷ Arhiv SEM.

⁵⁸ Palestinska osvobodilna organizacija.

⁵⁹ Arhiv Marinke Oblak.

⁶⁰ Poročilo Pavle Štrukelj o delu 1987, arhiv Marinke Oblak.

raziskav. Te zbirke so bile tudi manj izpostavljene kot domače, o sistematičnosti njihovega zbiranja in razstavljanja takratni kustosi niso posebej razmišljali (Hudales 2003: 69).⁶¹

Z ustanovitvijo Muzeja neevropskih kultur v dvorcu Goričane pri Medvodah kot dislocirane enote SEM leta 1964 se je muzejska dejavnost v zvezi z zunajevropskimi zbirkami precej povečala. Najbolj je to vidno v razstavnih in obrazstavnih dejavnostih, ki ju v tem prispevku nisem obravnavala. Analiza načinov pridobivanja predmetov pa pokaže, da sta k njihovem pridobivanju pomembno prispevali prav politična klima in usmerjenost zunanje politike SFR Jugoslavije v članstvo v gibanju neuvrščenih.⁶² Poleg lastnih terenskih raziskav muzejske kustosinje in direktorja so zbirke prinašali ljudje različnih poklicev, ki so kot strokovnjaki delovali v neuvrščenih državah (diplomati, direktorji podjetij, strokovnjaki na različnih področjih), tuji študentje, ki jim je bil študij v Jugoslaviji omogočen prav zaradi pogodb o študijskih izmenjavah med državami članicami gibanja neuvrščenih, predmete pa so podarili tudi umetniki iz neuvrščenih držav in Predsedstvo SFR Jugoslavije. Nekaj zbirk in predmetov so poslali izseljenci.

Na podlagi arhivskega gradiva lahko zaključimo, da terensko delo muzejske kustosinje Pavle Štrukelj in tedanjega direktorja muzeja Borisa Kuharja ni bilo sistematično načrtovano, čeprav prošnje Štrukljeve za štipendiranje raziskovanja v Togu in ZDA kažejo na njen poskus pridobiti bolj specializirano znanje in s tem okrepiti strokovno delo kustodiata. O svojem terenskem raziskovanju na afriškem kontinentu nista pisala, zato je njuno muzeološko misel težje oceniti. Še zlasti težko je ugotoviti, kaj ju je na terenu vodilo pri pridobivanju predmetov za muzej. Zanimivo je, da se je muzej pri tem naslonil predvsem na Slovence, ki so delovali v tujini, ki pa za zbiranje etnografskih predmetov neevropskih ljudstev niso imeli ustrezne izobrazbe.⁶³ Da je bila to ena od pomembnejših usmeritev muzeja, kaže tudi dokument Programske osnove za delo SEM v letih 1973–1976 (Kuhar 1972), v katerem je Boris Kuhar zapisal, da bo muzej poskušal dopolniti obstoječe zbirke »z razpoložljivimi zasebnimi zbirkami v Jugoslaviji kot tudi s pridobitvami iz tujine«. Slednje se najbrž nanaša predvsem na donacije veleposlaništev ter Predsedstva Jugoslavije. Vsekakor je zanimivo, da muzej ni vzpostavil sodelovanja

⁶¹ Dopuščam možnost, da je ta sklep povezan s tem, da so se raziskovalci zgodovine Kranjskega deželnega muzeja in SEM bolj ukvarjali z odnosom do slovenskih kot zunajevropskih zbirk in so ta vidik v določeni meri prezrli.

⁶² K temu razmišljanju napoti tudi naslov članka Obdobje gibanja neuvrščenih – priložnost za nastanek afriških zbirk v Sloveniji (Freljih in Koren 2017).

⁶³ Vera in Aleš Bebler naj bi strokovno preučevala indonezijsko ljudsko umetnost (Terčelj 1998b: 4). Interes za posamezne kulturne elemente dežel, kjer so ti Slovenci živeli, jih je spodbudil k njihovem raziskovanju.

s tistimi Slovenci, ki so takrat raziskovali v tujini.⁶⁴ Pridobil je le zbirko nemškega etnologa Ströderja⁶⁵ (Štrukelj 1980/82: 152).

204

Razvidno je, da tudi v Muzeju neevropskih kultur v Goričanah ni šlo za teoretsko podprto, sistematično in načrtovano zbiralno politiko, saj se je muzej zadovoljil z naključnimi pridobitvami in z njimi poskušal dopolnjevati obstoječe zbirke. Kadrovska podhranjenost je bila tudi v tistem času bistvena slabost tega področja dela; pobude Borisa Kuharja za zaposlitev vsaj treh dodatnih strokovnjakov za neevropske kulture niso bile uspešne. V dokumentu Center za neevropske kulture Goričane⁶⁶ je poudarjeno, da je muzej usmerjen v raziskovanje in prikazovanje kulturnih dediščin neuvrščenih dežel ter v izmenjave strokovnjakov in znanja na področju muzejev, vendar podrobnejše argumentacije in opredelitve zbiralne politike ne najdemo. Ovrednotenje odnosa do raziskovanja neevropskih ljudstev in zbiranja ter predstavljanja zunajevropskih zbirk v času gibanja neuvrščenih ostaja izziv.

Poglobljeno razumevanje odnosa do zunajevropskih zbirk ter opredelitev razumevanja in interpretacij neevropskih ljudstev v obdobju gibanja neuvrščenih bom v okviru nadaljnjega raziskovanja poskušala doseči z analizo praks razstavljanja in interpretacije teh zbirk v Muzeju neevropskih kultur v Goričanah. Pri tem se bom naslonila predvsem na ohranjene razstavne kataloge, časopisno gradivo in fotografski material. Pozornost bom namenila tudi sodelovanju muzeja s slovenskimi zbiratelji in tujimi študenti in poleg njihovega položaja v tem sodelovanju poudarila še zlasti njihove izkušnje, razmisleke in vrednotenje teh zbirk. Pričakujem, da bom na podlagi raziskovanja kontekstov pridobivanja in razstavljanja posameznih zbirk, ki jih bom osvetlila s strani njihovih akterjev ali njihovih potomcev, lahko opredelila vzpostavljane vednosti o neevropskih ljudstvih v času gibanja neuvrščenih.

⁶⁴ Npr. Ivan Šprajc, ki je nekaj časa celo deloval v muzeju (med 1983 in 1990, s prekinitvami, saj je v tem času že opravljal raziskave v Mehiki), Borut Telban, ki je že v tistem času postal mednarodno prepoznan strokovnjak za Papuo Novo Gvinejo, Blaž Telban, ki je leta 1985 šel v Kolumbijo in tam zagovarjal doktorsko nalogo, Mitja Saje, ki je na Kitajskem študiral že v sedemdesetih letih in na temo kitajske ekonomije kasneje tudi doktoriral, Andrej Bekeš, ki je doktoriral na Japonskem leta 1986, Ralf Ralf Čeplak Mencin, ki je 1986 leto dni preživel na Kitajskem in se kasneje sicer zaposlil v muzeju, in Zmago Šmitek, ki ga je prvenstveno zanimala neevropska etnologija. Med 1979 in 1980 je bil na strokovnem izpopolnjevanju na univerzi v New Delhiju, doktoriral pa je leta 1983 na temo Obzorje Slovencev na področju neevropskih kultur. Edina etnologinja, ki je muzeju podarila zunajevropske predmete, je bila takratna sodelavka muzeja Mojca Marija Terčelj. Oblačila oziroma noše iz Chiapasa iz Mehike je inventarizirala leta 2003.

⁶⁵ V letih 1973 in 1974 je muzej prejel etnološko gradivo, načrtno zbrano pri Papuancih na Novi Gvineji. Nemški etnolog Wilhelm Ströder, ki je raziskoval in preučeval življenje otočanov, je muzeju poslal 76 predmetov z vso osnovno dokumentacijo. Gre za uporabne predmete, kuhinjsko in drugo orodje, oblačila, okraske in nakit, religiozne predmete, hoben ter pletene predmete iz rastlinskih vlaken. O tem, kako je muzej vzpostavil stik s tem etnologom, v pregledanih dokumentih ni informacije.

⁶⁶ Arhiv SEM, 1983.

REFERENCE

- ARKO, Sara
2016 *Antropologija v službi mednarodnih institucij: Uporaba kulturnoantropoloških konceptov in dognanj v razvojnem sodelovanju: Doktorska disertacija*. Ljubljana: [S. Arko].
- BRUMEN, Borut in JEFFS, Nikolai
2001 Afrike. V: B. Brumen in N. Jeffs (ur.), *Afrike*. Ljubljana: Študentska založba, v–xxvii.
- ČEPLAK MENCIN, Ralf
1991a Kako naj vam prodamo modrino neba. *Etnolog* 1: 195–200.
1991b Program prostorskih namembnosti ter potreb oziroma strukture muzejske komunikacije v SEM – Muzeju neevropskih kultur – dvorcu Goričane. V: F. Vardjan in M. Kavčič (ur.), *Dvorec Goričane: Program obnove: Sanacija in obnova v letih 1989–1991*. Ljubljana: Restavratorski center Republike Slovenije, 5–10. [Neobjavljeno gradivo, Arhiv SEM].
1995 *Koncept Muzeja neevropskih kultur v dvorcu Goričane*. Medvode: Muzej neevropskih kultur. [Neobjavljeno gradivo, Arhiv SEM].
1996 *Muzej azijskih in afriških kultur – enota Slovenskega etnografskega muzeja v dvorcu Goričane*. Medvode: Muzej neevropskih kultur. [Neobjavljeno gradivo, Arhiv SEM].
2003 Zbiralna politika kustodiata za Azijo, Oceanijo in Avstralijo. *Etnolog* 13: 223–232.
2012 *V deželi nebesnega zmaja: 350 let stikov s Kitajsko*. Ljubljana: Založba / *cf.
2015 Dr. Pavla Štrukelj: (1921–2015). *Etnolog* 25: 355–358.
- ČEPLAK MENCIN, Ralf, TERČELJ, Mojca in FRELIH, Marko
2008 Odevi daljnih svetov. V: N. Židov (ur.), *Med naravo in kulturo: Vodnik po stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 145–180.
- FEHER, Andrea
2017 *Gibanje nevrščenih in Mednarodni grafični bienale v Ljubljani: Sodelujoči umetniki iz držav Arabske lige: Diplomsko delo*. Ljubljana: [A. Feher].
- FRELIH, Marko
2007 *Togo album: 1911–1914*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
2009 *Sudanska misija 1848–1858: Ignacij Knoblehar - misijonar, raziskovalec Belega Nila in zbiralec afriških predmetov*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- FRELIH, Marko, KOPRIVEC, Daša in ZIDARIČ, Tjaša
2013 Moja ali tuja drugačnost – širni svet. V: J. Žagar (ur.), *Jaz, mi in drugi: Podobe mojega sveta: Vodnik po stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 103–120.
- FRELIH, Marko in KOREN, Anja
2016 *Odmevi Afrike: Družba sv. Petra Klaverja za afriške misijone in njeno delovanje v Ljubljani v prvi polovici 20. stoletja*. Stična: Muzej krščanstva na Slovenskem.
2017 Obdobje gibanja nevrščenih – priložnost za nastanek afriških zbirk v Sloveniji. V: B. Rogelj Škafar (ur.), *Afrika in Slovenija: Preplet ljudi in predmetov*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 7–23.
- FRELIH, Marko, ROVŠNIK, Renny in KOREN, Anja
2017 *Baba wa Bambuti: Obisk misijonarja in antropologa Paula Schebeste na Slovenskem leta 1933 in njegova afriška zbirka v Slovenskem etnografskem muzeju*. Stična: Muzej krščanstva na Slovenskem.
- GOLOB, Franc
1997 *Misijonarji, darovalci indijanskih predmetov: Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- GUPTA, Akhil
1992 The Song of the Nonaligned World: Transnational Identities and the Reinscription of Space in Late Capitalism. *Cultural Anthropology* 7 (1): 63–79.
- HABINC, Mateja
1997 V premoru po prvem dejanju: (O razstavah Prvo dejanje: Predstavitev Slovenskega etnografskega muzeja). *Etnolog* 7: 391–395.
- HUDALES, Jože
2003 Pozitivne in negativne tradicije iz predzgodovine Slovenskega etnografskega muzeja: Ob osemdesetletnici. *Etnolog* 13: 59–95.

- 2005 Etnološka dediščina v muzejih 21. stoletja. V: J. Hudales in N. Visočnik (ur.), *Dediščina v rokah stroke*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 215–230.
- 2008 *Slovenski muzeji in etnologija: Od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- JAKOVINA, Tvrtko
2011 *Treća strana hladnog rata*. [Zaprešič]: Fraktura.
- JEFFS, Nikolai
2007 Kdaj, kje, zakaj postkolonialne študije? V: N. Jeffs (ur.), *Zbornik postkolonialnih študij*. Ljubljana: Krtina, 461–503.
- KHATIB LAMBERGER, Maja
2010 *Arabski klub v Sloveniji: Prostor redefiniranja družbenih identifikacij: Doktorska disertacija*. Ljubljana: [M. Khatib Lamberger].
- KOGEJ RUS, Sonja
2002 Slovenski etnografski muzej v letu 2001. *Etnolog* 12: 351–361.
- KUHAR, Boris
1963/64 Štirideset let Slovenskega etnografskega muzeja. *Slovenski etnograf* 16/17: 5–6.
1967 Ob dvajsetletnici Slovenskega etnografa. *Slovenski etnograf* 20: 3–5.
2013 Mojih 25 let v muzeju. *Etnolog* 23: 317–321.
- MERHAR, Teja
2019 Mednarodno kulturno sodelovanje Jugoslavije z državami članicami gibanja nevrščenih. V: T. Soban (ur.), *Južna ozvezdja: Poetike nevrščenih*. Ljubljana: Moderna galerija, 43–70.
- MODEST, Wayne
2018 Things are a Changing or Perpetual Return. V: B. Plankensteiner (ur.), *The Art of Being a World Culture Museum: Futures and Lifeways of Ethnographic Museums in Contemporary Europe*. Bielefeld: Kerber, 117–120.
- NOVAK, Vilko
2013 Štrukelj, Pavla (1921–). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi670751/#slovenski-biografski-leksikon>> [20. 5. 2019].
- OREL, Boris
1948 Etnografski muzej v Ljubljani, njega delo, problemi in naloge. *Slovenski etnograf* 1: 107–120.
1953/54 O etnografskih zbirkah iz Afrike, Amerike in Azije v Etnografskem muzeju v Ljubljani. *Slovenski etnograf* 6/7: 139–146.
- PALAIČ, Tina in ROGELJ ŠKAFAR, Bojana
2017 Slovenski Afričani: O njihovih osebnih predmetih v prepletu identitet. *Etnolog* 27: 39–64.
- PIŠKUR, Bojana
2019 Južna ozvezdja: Druge zgodovine, druge modernosti. V: T. Soban (ur.), *Južna ozvezdja: Poetike nevrščenih*. Ljubljana: Moderna galerija, 9–24.
- PODELITEV
2009 Podelitev plaket častnim članom društva. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 49 (1/2): 151–153.
- PRASHAD, Vijay
2007 *The Darker Nations: A People's History of the Third World*. New York in London: New Press.
- PRELOVŠEK, Damjan, OSJAK, Ljudmila in ŠTRUKELJ, Pavla
1979 *Goričane*. Maribor: Obzorja.
- PROMITZER, Christian
2003 Niko Županič kot slovenski etnolog: Njegovo ravnateljevanje v Etnografskem muzeju v Ljubljani (1923–1940). *Etnolog* 13: 287–347.
- RAČIČ, Mojca
2001 Bibliografija dr. Pavle Štrukelj ob njenem jubileju. *Etnolog* 11: 374–385.
- RAJAK, Svetozar
2014 No Bargaining Chips, no Spheres of Interest: The Yugoslav Origins of Cold War non Alignment. *Journal of Cold War Studies* 16 (1): 146–179.

RAZSTAVE Etnografskega muzej

1980/82 Razstave Etnografskega muzeja: (1963–1983). *Slovenski etnograf* 31: 219–229.

ROGELJ ŠKAFAR, Bojana

1993 *Slovenski etnografski muzej – sprehod skozi čas in le delno skozi prostor*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

2003 Etnološki muzeji in nacionalna identiteta: Slovenski etnografski muzej. *Etnolog* 13: 31–57.

2011 *Upodobljene sledi narodne identitete: Zbirka risanih zapisov učencev Otona Grebenca v Slovenskem etnografskem muzeju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

RUBINSTEIN, Alvin Z.

1970 *Yugoslavia and the Nonaligned World*. Princeton: Princeton University Press.

SENA UTAMA, Wildan

2016 From Brussels to Bogor: Contacts, Networks and the History of the Bandung Conference 1955. *Journal of Indonesian Social Sciences and Humanities* 6 (1): 11–24.

SLADOJEVIĆ, Ana

2014 *Muzej afričke umetnosti: Konteksti i reprezentacije*. Beograd: Muzej afričke umetnosti.

207

ŠKERLJ, Božo

1957 Misli ob razstavi izvenevropskih zbirk Etnografskega muzeja v Ljubljani. *Slovenski etnograf* 10: 212–215.

ŠTRUKELJ, Pavla

1959/60 Razstava vzhodnoazijskih umetnin v Ljubljani. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 2 (3): 21.

1963/64 Poljedelsko orodje in priprave na Farörskih otokih. *Slovenski etnograf* 16/17: 379–390.

1980/82 Neevropske zbirke v Muzeju Goričane. *Slovenski etnograf* 31: 125–158.

1991 Slovenski zbiralci in raziskovalci neevropskih kultur v 19. stoletju. *Etnolog* 1: 164–174.

TERČELJ, Marija Mojca

1997 *Kabinet čudes?: Baragova zbirka predmetov iz Severne Amerike: Korak od kabineta čudes k moderni znanstvenoraziskovalni zbirki*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

1998a Baragova zbirka in njen pomen za neevropsko etnologijo v Slovenskem etnografskem muzeju. *Etnolog* 8: 267–283.

1998b *Iz dežeje sončnega sijaja in mesečevih senc: Beblerjeva indonezijska zbirka*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

VUČETIĆ, Radina

2017 Tito's Africa: Representation of Power during Tito's African Journeys. V: R. Vučetić in P. Betts (ur.), *Tito in Africa: Picturing Solidarity*. Beograd: Muzej Jugoslavije, 13–45.

Arhivsko gradivo

Arhiv RTV Slovenija

Arhiv SEM

Arhiv Marinke Oblak

Arhiv Kustodiat za etnografski film SEM

Arhiv Muzeja Velenje

BESEDA O AVTORICI

Tina Palaić, univ. dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in pedagoginja, doktorska študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Zanimajo jo predvsem sodobne usmeritve v muzeologiji, večanje dostopnosti do dediščine v muzejih ter še zlasti vključevanje različnih družbenih skupin v muzejsko delo. V Slovenskem etnografskem muzeju je bila zaposlena na projektih *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam* (2013–2015) in *SWICH – Delitev sveta vključenosti, ustvarjalnosti in dediščine* (2016). Od leta 2017 deluje kot samostojna kulturna delavka na področju interpretacije dediščine. Na podlagi soavtorstva razstave *Afrika in Slovenija: preplet ljudi in predmetov*, ki je bila pripravljena v SEM (2017), je pripravila scenarij za celovečerni dokumentarni film *Slovenec po izbiri* (2019). Je avtorica več znanstvenih in strokovnih člankov z muzejskega področja.

208

ABOUT THE AUTHOR

Tina Palaić, BA, is an ethnologist, cultural anthropologist and pedagogue, a doctoral student at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts in Ljubljana. She is particularly interested in current trends in museology, increasing the accessibility of heritage in museums and particularly the inclusion of various social groups in museum work. At the Slovene Ethnographic Museum, she worked on the projects *Accessibility of Cultural Heritage to Vulnerable Groups* (2013-2015) and *SWICH – Sharing a World of Inclusion, Creativity and Heritage* (2016). Since 2017 she has been working as a freelance cultural worker in the field of heritage interpretation. On the basis of her co-curatorship of the exhibition *Africa and Slovenia: A Web of people and objects*, organised by the Slovene Ethnographic Museum (2017), she wrote the script for the feature-length documentary *Slovenec po izbiri* (Slovenian by Choice, 2019). She has also written a number of academic and professional articles relating to museums.

SUMMARY

The Museum of non-European Cultures in Goričane: The practice of obtaining non-European collections, related to the Non-Aligned Movement

Soon after its inception, the Carniolan Provincial Museum acquired its first non-European objects. They arrived at the museum by chance; there was no systematic consideration of their role in the museum or how to exhibit them. The Museum of Non-European Cultures was founded in Goričane as a branch of the Slovene Ethnographic Museum in 1964 and at that time the activities connected with non-European collections increased considerably. A number of factors contributed to the foundation of the museum, among them a favourable political climate, which emphasised friendship and solidarity with third-world countries. Contacts and exchanges in various fields between Yugoslavia and other member states of the Non-Aligned Movement also contributed to the acquisition and building of non-European collections in the museum. These resulted from field research carried out by the museum's curator and director, cooperation with Slovene collectors and foreign students, whilst some objects were obtained from artists from Non-Aligned countries and as a donation from the Presidency of Yugoslavia and foreign embassies in Yugoslavia. The author established that even at that time it is not possible to talk about a theoretically defined, systematic and planned collecting policy, since the museum was satisfied with coincidental acquisitions, using them to try to supplement the existing collections. The then director of the museum and the curator for the non-European collections did not set out arguments for and define the collecting policy in more detail.